

Museet som plats för mångfald och mänskliga möten

av Ewamarie Herklint

Ewamarie Herklint
Bebyggelsevärd
CTH, Göteborg

Genom personliga besök, intervjuer och litteratur har författaren närmat sig museerna. De möten som uppstår i olika beröringspunkter har varit centrala. Möten mellan historia och nutid; museipersonal och besökare; byggnader och människor. Två svenska museer möter här varandra och jämförs delvis med två danska referensobjekt.

Tema RUM FÖR KULTUR

MUSEETS BÄRANDE TANKE är samlandet. De första museerna är privata samlningar som så småningom görs tillgängliga för en publik i form av utställningar. Då vi idag talar om en utställning menar vi i regel något som en eller ett par människor har arbetat fram; de har ett utställningskoncept och ofta en programverksamhet kopplad till själva utställningen. Tidigare ställdes föremålen helt enkelt ut i olika rum som exempel på föremål i sig, utan tillhörande tolkningshjälp av professionella museitjänstemän.

Samlandet av föremål har passerat genom olika faser under århundradena. Likaså sättet att förmedla, visa upp och dra slutsatser av föremålen. Som en röd tråd löper en slags ordningsiver, eller rättare sagt en sorteringslust. Vi kan

stundom skönja något som liknar en linje av tankar. I mångt och mycket har det handlat om att visa upp små delar sammansatta i nya helheter. Det museala kan därmed liknas vid installationskonst. Föremål, eller objekt som de ofta kallas, förs samman på ett nytt och annorlunda sätt för att beskådas av människor och skänka en fascination inför något åsyftat. Detta som åsyftats har skiftat mellan att visa upp det sköna, det obegripliga, det onormala, det historiska, det sammansatta och så vidare.

Museernas stora århundrade är 1800-talet. Då grundas en mängd museer framför allt i Europa. En följd av tanken om samlandet blir vårdandet av det insamlade. Föremålen anses besitta omistliga värden och ska därför vårdas i ett evighetsperspektiv. Dessa tankar hänger samman med bildandet av nationalstater och att en nationell kultur har behov av föremål som re-

presenterar denna. Föremålen ses som bärare av kulturhistoria och som sådana som nycklar till en förståelse av varje kulturs specifika bakgrund, framväxt och liv.

Museitanken idag bygger främst på att de vårdade föremålen ska visas upp för en intresserad allmänhet och sättas in i ett förståeligt sammanhang. Museernas personal har ett starkt bildningspatos och ansvar för att det insamlade materialet ska förmedlas till människor på ett begripligt sätt.

Museet som institution är kopplat till dess verksamheter och plats i samhället. Verksamheterna bygger på insamling, vård och visande av föremål, samt förmedling av kunskaper. Museernas uppgift: att förvalta, förmedla och levandegöra vårt kulturarv, är ett av de svenska kulturpolitiska målen från 1974. Den svenska kulturpolitiken syftar till att bl. a. föra in kulturen, i dess mångfald, i en tillgänglig och lättfattlig form för människorna i samhället. Samhälleligt råder en gemensam överenskommelse om att museerna representerar en slags minnesbank för offentligt bruk.

Rum för det museala

Att ge rum för det museala har till största delen handlat om att skapa rum där föremålen kan visas upp i utställningshallar av olika slag. Det har så småningom även handlat om att ge rum för förmedlandet på så vis att föremålen ska kunna skänka kunskap. Här har museer på olika sätt hanterat detta behov. Ibland har museerna gestaltats med tanke på undervisningssituationen och innehåller då föreläsningssalar, bibliotek, arkiv och även forskarrum av olika slag. I andra fall har det handlat om att museerna har byggt rum för skapande verksamhet parallellt med det museala. Det vanligaste är dock att museer rymmer utställningsytor, kontorsytor och vissa samlingsrum.

En inte oviktig del har genom åren blivit att ge rum för föremålen då de inte är utställda. Här har många tekniska innovationer behövts för att skapa ett väl avvägt klimat så att föremålen ska klara sig i framtiden. Denna del handlar om

att stoppa en naturlig nedbrytning av föremålen och skapa förutsättningar för ett evigt liv för tingen. "Konstgjord andning" kan man kanske kalla det.

Museet – historia – framtid

Hur vi väljer att se på tidens relation till rummet är ofta avgörande för vilken historieuppfattning vi har. Dock finns det stora variationer mellan dem som betraktar tiden som linjär och dem som ser tiden cirkulärt. Vidare kan de som uppfattar en slags samtidighet och därmed ser synkrona processer, nå en helt annan bild av historien än de som ser det förgångna som fullständigt passerat. Hur vi än väljer att se på historien kommer vi sällan ifrån att vi behöver den. Antingen som referensram till nuet, som motsats till det vi vill skapa, som förutsättning eller som en upprepning. Historien är på ett eller annat sätt alltid sammanflätad med våra nutida bilder och likväl dubbelt påverkad av våra framtidsvisioner.

Museerna har vänt och vridit på denna fråga om historia, nutid och framtid under hela sin egen historia. Att studera museihistoria blir att studera olika sätt att se på historien. Mångfalden av olika sätt att presentera historien är viktig. Jag har absolut inte önskat finna ett sätt att presentera historien som det rätta. Istället ser jag det som en tillgång om vi i museerna kan ge utrymme för många tolkningar av historien.

Om mångfalden ska värnas blir byggnaden en viktig medpart. En del byggnader är, som kulturmiljövården karakteriserar det, goda representanter för sin tid. De byggnader som är byggda som museer under 1800-talet vittnar således om sin tids olika uppfattningar om museer. De museer som byggs idag förmedlar bilder av vår tids museeideal.

I Arbetets museum används en textilindustribyggnad som bas för en museiverksamhet som avser att spegla arbetets historia. Detta innebär att vissa verksamheter i linje med textilindustri har stor möjlighet att bli förmedlade i samklang med byggnaden, medan andra verksamheter kommer att kontrasteras i den. I detta

intressanta spänningsfält skapas historisk förståelse för mångfald.

Jag har önskat komma bort från mina föreställningar om vad historia är eller bör vara och istället försökt finna vad historia *kan* vara. Jag har snarast njutit av att det inte finns *en* historia utan en mängd historier. I berättandet av alla dessa historier kan museibyggnaderna skapa utrymme, distans, närhet, spänning och konkurrens. Ingen byggnad är helt neutral för besökaren, alla byggnader har sina historier inbyggda i väggar, passager, kontorsrum etc.

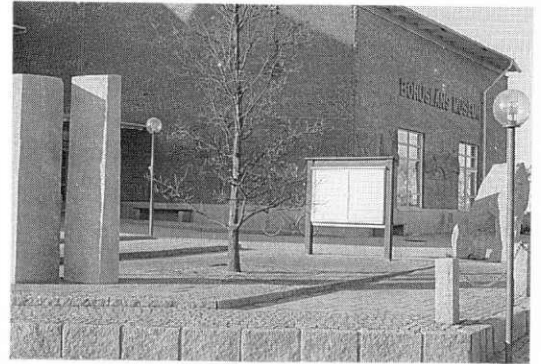
Bohusläns museum

Bohusläns museum är ett länsmuseum. Det finns 24 läns museer i Sverige som vart och ett är specialiserat på sitt läns kulturarv och historia, både regionalt och i ett större perspektiv (*Länsmuseerna ...* 1993).

Bohusläns museum är en relativt ny institution och byggnaden invigdes 1984. Tidigare fanns ett stadsmuseum i Uddevalla från 1861. En läns museistiftelse tillkom 1977, med landstinget i Göteborgs och Bohus län, Uddevalla kommun och Bohusläns hembygdsförbund som stiftare. Det var inte alls självklart att museet skulle ligga i Uddevalla. Många av länets övriga centra ligger i Göteborg och vid placeringen av ett länsmuseum kom naturligtvis Göteborg upp som förslag. Det låg i tiden att lokalisera verksamheter regionalt och Uddevalla sågs som en viktig ort ur detta perspektiv.

Bohusläns museum har till uppgift att förmedla kunskap om sitt läns kulturarv och historia. Museet är kulturhistoriskt inriktat, men har under senare år lyft fram naturhistorien och det ekologiska sambandet med världen i stort. En ny konsthall tillkom 1992 genom att den tidigare bårhallen byggdes om. På så vis har den konst-historiska delen förstärkts i museets verksamhet.

Bohusläns museum har genom åren knutit till sig en mängd publika verksamheter. Publikationen *Bohusläns museum 5 år. Utåtriktad verksamhet Då – Nu – Sedan* (Cullberg, 1990) gavs ut i samband med femårsjubileet. Här ges en imponerande provkarta på de olika verksamhe-

Bohusläns museum, 1991.

ter som funnits på museet – allt från svamputställningar till musikevenemang. Inget ämne eller område verkar främmande för museet att beröra. Med denna omfattande profil har museet tagit till sig nästan alla tänkbara kulturella uttryck för att förmedla dessa till en bred publik.

Bohusläns museum är också ett "hem" för flera olika organisationer och föreningar. Inte så att föreningarna har sina lokaler i huset, utan snarare genom att de olika organisationerna har möjligheter att tillsammans med museets personal göra utställningar, temakvällar, etc. Detta skapar en mångfald av relationer till omgivningen, till platsen, staden, omlandet och länet.

Hembygdsföreningarna i länet har fått möjlighet att erhålla hjälp med vården av sina föremål. Detta går till så att personal från avdelningen "Kulturvårdscentrum" hämtar in föremål, katalogiserar och definierar dem. Ute i hembygdsföreningens lokaler görs under tiden fuktmätningar och dylikt för att skapa ett braklimat för föremålen, som efter lämpliga vårdåtgärder återförs.

Museiledningen har engagerat sig för att museikaféet ska drivas med bohuslänska förtecken. Detta innebär att maten kommer från Bohuslän och att de maträtter som serveras har bohuslänsk anknytning. På det egna förlaget har man även givit ut en receptbok där kaféets lunchrätter m. m. finns återgivna.

Museet, platsen och publiken

Förutom Kulturvårdscentrum och Hällristningsmuseet ligger alla olika avdelningar inom mu-

Interiör från Bohuslänns museum 1991.

seets "fyra väggar". Byggnaden är belägen på en central plats i Uddevalla utan direkt anknäring till stadens gatunät vid en ganska ödslig trafikplats med ett resecentrum, en parkeringsplats, en å och ett hotell som närmsta grannar. Platsen där museet ligger har stor betydelse, berättade museiledningen. Alldeles nära museibygnaden kan båtar angöra och museet kan vända sig mot vattnet vid olika evenemang, som exempelvis bryggdansen.

Museet riktar sig i hög grad till lokalbefolkningen med sina olika verksamheter, men givetvis även ut till hela länet. Museet har fått höga besökssiffror – runt 200 000 besökare per år. Detta beror säkert på att museet serverar ett mycket varierat och brett smörgåsbord som passar för de olika publikgrupperna. Den utåtriktade, publika verksamheten är mycket stark i museets identitet.

De övriga verksamheterna äger rum inne i museibygnaden och direkt med olika avnämare. Det är många gånger komplexa kontaktnät och kontaktytor som finns. Dessa komplexa

kontaktnät är mycket vanliga inom kulturmiljövårdens arbetsområden. Här sker mycket utanför museibygnaden och i kontakt med myndigheter, organisationer och människor. Kulturmiljövårdens arbete är tyvärr minst synligt i själva museibygnaden och de publika utställningarna.

Byggnadens tudelning

Byggnaden är strikt uppdelad i två områden, de publika utrymmena och personalens. Säkerheten mellan dessa delar är satt i system, med koder, nycklar och larm. Det finns en säkerhetschef, som även nattetid ansvarar för museets innehåll. Vakter vakar över de publika utrymmena och föremålen är skyddade på bästa tänkbara sätt.

Personalen inom den utåtriktade verksamheten använder byggnaden då de är kreativa på olika sätt. De får även möjlighet att i de publika kontakterna bli direkt bemötta och därmed förhoppningsvis erhålla kritik – positiv eller negativ – på vad de gör. Den publik som söker sig till

Bohusläns museum förknippar givetvis byggnaden med de utrymmen som man som besökare tillåts bevista.

Museet har ett fint bibliotek, ett arkiv, kunniga byggnadsantikvarier, ett bokförlag med mera, men förmår inte ge information till besökare om detta. En byggnad med så starka gränser mellan sina utställningslokaler och de övriga verksamheterna behöver länkar och broar som förmedlar i övergången. Jag tycker det är synd när så många intressanta och viktiga delar av museets verksamheter har blivit inlåsta på detta sätt.

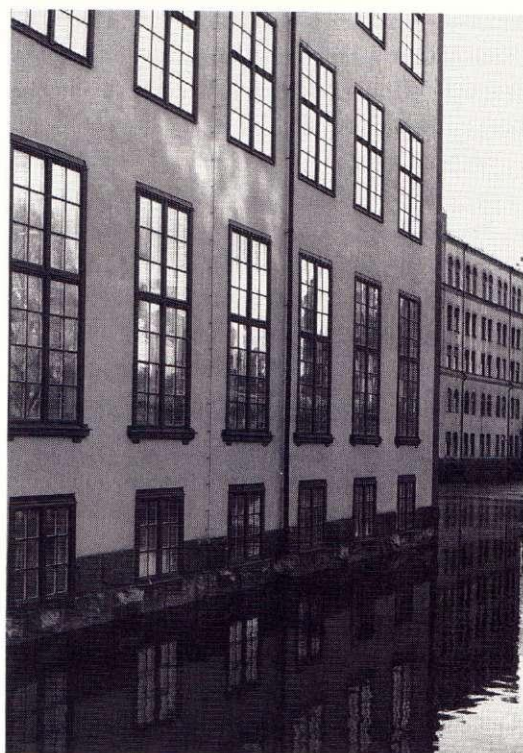
Arbetets museum

Arbetets museum invigdes i december 1991. Museet ligger i ett äldre industriområde centralt beläget i Norrköping. Byggnaden från 1917 är i sju våningar. Den är omgiven på tre sidor med vatten – Motala ström – och har en särpräglad form, vilken har skänkt den namnet "Strykjärnet".

Arbetets museums tillkomsthistoria är lång. Stiftelsen Arbetets museum bildades år 1983 genom att fackförbunden LO, TCO, bildningsförbunden ABF, TBV och det kooperativa förbundet KF tillsammans gav uttryck för behovet av ett arbetets museum. Det gemensamma syftet var att skapa "en spindel i det stora nätet" av lokala arbetsplatsmuseer och att kunna erbjuda sina medlemmar möjligheter att bygga vidare på de initiativ som tagits inom "Gräv där du står"- rörelsen.

Byggnadens historia

Industriell verksamhet har under flera århundraden existerat i anslutning till forsarna i Motala Ström i Norrköping. Under 1800-talet fanns en rad textilfabriker utmed Strömmen. Holmens Bruks och Fabriks AB uppförde 1850–60 den hittills största fabriksbyggnaden i Norrköping med fyra våningar och vind – Holmens spinneri. Under nästa decennium byggde Holmens ytterligare en textilfabrik, först i bruk som klädesfabrik och senare som bomullsväveri. Genom inköp av större delen av bomullsföreta-

Arbetets museum "Strykjärnet" i Norrköping 1992.

get Bergs AB, blev Holmens 1908 ett av Norrköpings största företag, med cirka 1 000 arbetare. Holmens beslöt sig för att rationalisera driften och koncentrera de olika verksamheterna till olika lokaler och industribyggnader. Vid första världskrigets utbrott ökade efterfrågan på textilier markant och väveriet på det tidigare Bergsområdet räckte inte till. Då beslöt bolagsledningen att låta bygga ett nytt väveri på den lilla holmen Laxholmen mitt ute i Motala Ström. (Wrigglesworth, 1991.)

Arkitekt Folke Bensow fick i uppdrag att rita byggnaden. Hela holmen togs i anspråk för byggnaden som fick sju våningars höjd.

På grund av byggnadens speciella läge – som en fondbyggnad mitt i Strömmen – gav arkitekten Bensow byggnaden en påtaglig skönhet och väl avvägd elegans. (A. a.)

Byggnaden stod klar vid slutet av 1917 och samma år upphörde importen av bomull på grund av kriget. Efter bomullsbristen kom efterkrigets stagnation under 1920-talet. Detta inne-

bar att verksamheten stannade av. 1934 lades de förberedande momenten såsom spinning, varpning och rullning på Strykjärnet och vävningen lades på Bergsområdet. (A. a.)

1962–63 tömdes Strykjärnet på sina textila verksamheter eftersom Holmens bomull såldes till det göteborgska företaget Gamlestaden AB. Härefter har byggnaden fram till 1982 hyrts ut till Lithografiska Aktiebolaget/Esselte Pac, som tillverkade påsar i byggnaden. (A. a.)

Strykjärnet såldes den 1 december 1983 till Norrköpings kommun. Kommunen initierade en renovering av exteriören under 1985. Yttertaget byttes ut och fasaderna lagades, putsades och målades. En större del av fönstren renoverades. (Parr, 1991.)

Under åren 1986 till 1990 har några våningsplan lånats ut till Arbetets museum för utställningar, samt till teaterverksamhet. I övrigt har byggnaden stått tom i väntan på ombyggnad till museum. Förklaringen till att en attraktiv byggnad kan stå tom i närapå åtta år hänger samman med överskottet på tomma industrilokaler i Norrköping, samt att byggnaden redan vid kommunens köp var avsedd att bli museum. (Intervju 1992 med Mikael Parr, utställningschef på Arbetets museum.)

"Strykjärnet" blir museibygnad

Efter det att byggnaden under ett antal år varit i kommunens ägo köptes den av två av Arbetets museums stiftelsebildare. Från den 1 januari 1990 äger LO och KF Strykjärnet genom ett nybildat fastighetsbolag – Strykjärnet i Norrköping HB.

Projekteringen har genomförts av Ove Hidemark Arkitektkontor AB. Projekteringen har gällt interiören och förvandlingen från industribyggnad till museibygnad. Hidemark och hans medarbetare har varit noggranna med att bevara formen och karaktären hos byggnaden. De har valt att göra trapphus, självdragstrummor och installationsutrymmen frikopplade från väggarna och i moderna material. Tilläggen har utformats runda för att man ska kunna uppfatta byggnadens ursprungliga form trots

förändringarna. De har samtidigt ställt höga krav på att såväl material som utförande ska hålla för ett kritiskt öga på nära håll. Materialet ska åldras naturligt och kunna bytas ut med tiden (så kallade reversibla lösningar).

Arbetets museums disposition

I den första våningen – egentligen källarplanet – ser man direkt ut mot vattenytan och väggarnas tjocklek vittnar om en stabil byggnadsgrund. På detta plan ska det finnas utställningar och installationer av utifrån kommande konstnärer som inbjuds att tolka arbetet och arbetets historia. På entréplanet finns en reception med kapprum, en museibutik, en träskulptur – Hand – av Lars Kleen, utrymme för en utställning om månadens arbetsplatsmuseum, en plats för aktuell debatt etc. kallad Brännpunkten och en "hylla" där det var tänkt att publiken skulle kunna inta medhavd matsäck.

På den tredje våningen finns ateljé och verkstad samt utställningsytor för tillfälliga utställningar. Här ska även delar av utställningar kunna prövas under tiden de produceras. Utställningsdelen är tillgänglig för publik och ateljén/verkstaden har uppglasade dörrpartier.

På fjärde våningen finns "Minnet" med arkiv, bibliotek, databasservice och ljudstudio. Längst ut i byggnadens "för" är det en tidskriftshörna och ett antal forskarplatser. Ett större sammanträdesrum ligger vid biblioteket. På detta våningsplan finns också museipersonalens arbetsrum.

Det femte våningsplanet är en utställningslokal i sin helhet. Här ska utställningar stå i tre till fyra år och därefter bytas. Detta sätt att göra utställning är ett mellanting mellan de permanenta och tillfälliga utställningar som är brukliga vid museer.

Konferenslokaler och restaurang delar på det sjätte våningsplanet. Här finns en stor rund konferenslokal – Folksamsalen – samt några mindre rum för olika aktiviteter. Från detta våningsplan är utsikten bedårande.

Längst upp på det sjunde planet ligger den vackra träinredda vindsvåningen med takföns-

ter. Hela planet är utställningsyta för dokumentärfotografi.

I det ursprungliga trapphuset finns museets enda permanenta utställning. Den beskriver de människor som arbetat i Strykjärnet och visar byggnadens historia.

Museets inriktning

Arbetets museum har till uppgift att dokumentera arbetets historia. Man har valt att koncentrera sig på fotografisk och muntlig dokumentation – intervjuer och bandupptagningar av olika slag. Denna dokumentation görs inom ett projekt, "Arbetsplats Sverige", tillsammans med Nordiska museet.

Arbetets museum är ett ovanligt museum i den bemärkelsen att det inte samlar förmål. Det som kommer att finnas i Minnet är i stället kopior av bandupptagningar, fotografier, etc. Museet vill vara ett museum i samtiden och därmed slippa museernas traditionella koppling till vård för evigt. Museet ska fungera som en knutpunkt för de arbetsplatsmuseer och liknande som redan finns.

Arbetets museum är uppdelat i två avdelningar. Den ena avdelningen arbetar med att producera utställningar, ombesörja publika kontakter och sköta museibutik. Den andra avdelningen bedriver forskning och dokumentation, arrangerar olika temadagar, seminarier och konferenser tillsammans med utställningsavdelningen, som ibland producerat utställningar på samma tema. Arbetets museum har även samarbetat med institutionen för TEMA vid Linköpings universitet med seminarier som "Teknik och kvinnors arbete" och "Den bildade arbetaren".

Arbetets museums koppling till platsen

Placeringen av museet i Norrköping i ett äldre industrilandskap är ett medvetet val från stiftelsebildarna och museiledningen. Norrköping har långa anor som industristad och en stark förankring i arbetarrörelsen. Det centralt placerade industrilandskapet utgör ett dominant inslag i Norrköpings stadsmiljö. En mångfacet-

Interiör från Arbetets museum "Strykjärnet", 1992.

terad bebyggelsemassa med ett rikt och varierat arkitektoniskt uttryck ger en meningsfull relief åt de verksamheter som finns i området.

Sedan 1981 ligger Norrköpings stadsmuseum i byggnader som är belägna mitt emot Strykjärnet. Norrköpings stadsmuseum är ett kommunalt kultur- och industrihistoriskt museum och har som huvuduppgifter att arbeta med kulturminnesvård, dokumentation och information.

Arbetets museums publik

Arbetets museum riktar sig till sina stiftares medlemmar, det vill säga människorna inom folkrörelserna. De ska kunna använda museet för att fördjupa sig i olika frågor och kunna samlas till konferenser, temadagar och seminarier. Norrköpingsborna är också en naturlig publik.

I de övriga nordiska länderna har denna typ av museer fått olika inriktning. I Finland är museet inriktat mot arbetarrörelsen, i Danmark på arbetaren, och i Norge på arbetsplatsen. Att man i Sverige inriktade sig på arbetet var befriande. Arbete är inte enbart en arbetarfråga utan lika mycket en kvinnofråga, en invandrarfråga, en fråga om meningsfullt arbete, etc. Detta har ökat möjligheterna för Arbetets museum att kunna skildra sina frågeställningar på ett mångsidigt och varierat sätt.

Byggnaden som museum

Byggnaden Strykjärnet är idag ombyggd och har börjat sitt liv som museum. Konsekvenser-

na för byggnaden är genomgående positiva; få onödiga ingrepp och förändringar har gjorts och byggnaden har fått en meningsfull funktion. Byggnadens skiktning på höjden kan medföra att de olika våningarna upplevs som alltför åtskilda från varandra och att det blir svårt att skapa naturliga mötesplatser. Du kan som besökare välja flera olika vägar att röra dig i museet, du kan vandra upp för två olika trapphus, eller ta hissar. Du kan välja att bara ta hissen upp till restaurangen på det femte våningsplanet och därefter ta hissen ner och lämna byggnaden. Detta behöver inte vara en nackdel, men det blir efterhand intressant att se hur personal och besökare kommer att upprätta olika mötesplatser i byggnaden. Det finns så vitt jag kan se minst tre hela våningsplan som kan fungera som mötesplatser i sig, entréplanet, Minnet samt konfrens- och restaurangplanet.

I motsats till Bohusläns museum är i stort sett hela museet tillgängligt. Detta är en mycket stor fördel. Här har museiledningen valt att inte låsa eller undanhålla någon del av verksamheten för publiken. Det är det mest öppna museum jag själv besökt och jag kände mig förvånad över att det var möjligt.

Bohusläns museum och Arbetets museum

Att se likheter och olikheter mellan Bohusläns museum och Arbetets museum är inte svårt. Likheterna ligger i det intresse som båda museerna har rönt vid sin tillkomst och de förväntningar som byggts upp på museernas verksamheter. Olikheterna ligger på det organisatoriska planet, det ena museet är ett länsmuseum med allt vad det innebär och det andra är ett riktäckande museum över arbetet.

Gränser, öppenhet och övergångar

På Bohusläns museum finns en markerad gräns inne i byggnaden som jag tidigare nämnt. Detta blir starkt kontrasterat i valet av öppenhet på Arbetets museum. Här fungerar de båda museerna som varandras motpoler. Båda strategier är medvetet valda, det ena för att säkerheten

anses grundläggande, det andra för att öppenheten anses viktigast.

Övergångar mellan de publika och icke-publika utrymmena är mer subtila. Det kan handla om halvprivata och halvpublika rum. Behovet av sådana övergångar är en del av institutionens kontaktnät. Är verksamheten mycket komplex och bygger på många relationer utanför byggnaden kräver detta andra lösningar än om alla verksamheter äger rum inom byggnaden.

På Bohusläns museum finns inte många sådana fungerande övergångar eller halvpublika rum. Här är uppdelningen mellan det publika och icke-publika mycket fast markerad i byggnaden. Arbetets museum däremot har flera övergångszoner. De finns mellan kontorsrum och bibliotek/arkiv, mellan atelje/verkstad och utställningsytor, samt mellan restaurang och konferensytor.

Besittningstagande – appropriering – mötesplatser

Ett besittningstagande av en byggnad kan komma till stånd om man känner sig väl bemött och kan ta viss plats i anspråk. Det är viktigt att få vara medskapande och delaktig i det som sker men samtidigt behålla sin integritet och känna att de personliga gränserna är respekterade. Det är lättare att ta till sig en byggnad om den förmedlar en öppenhet gentemot mig som publik och samtidigt låter mig själv ta emot den öppenhet jag vill ha. Det är positivt om det finns rum för såväl gemenskap som stillhet. Ett museum som ständigt håller distans genom spärar, larm, låsta dörrar och vakter är svårt att känna sig delaktig i, medan ett museum som kräver ett alltför stort engagemang kan skrämja mig på ett annat sätt.

Appropriering handlar om sinnen och sinnlighet. På museerna finns oftast spärren ”se men inte röra”. Det behöver dock inte vara en spär, vilket både Arbetets museum och Bohusläns museum visar i sina utställningar och i sin programverksamhet.

Jag tror även det har stor betydelse om personalen vid de olika institutionerna får sätta prä-

gel på sina rum och andra arbetsutrymmen. Är museet deras eget, har de kunnat göra det till sitt? Det handlar till exempel om att få sätta upp affischer, anslag, meddelanden till varandra, ta med sig personliga föremål osv. Att kunna vara delaktig i och påverka hur rummen utvecklas. Om en institution har satsat stora summor pengar på att alla rum ska gå i enhetlig stil kan det vara svårare för personalen att lämna avtryck och spår.

På Bohusläns museum arbetar personalen i en "genomdesignad" byggnad. Allt var uttänkt i detalj och en "skönhetsgrupp" inrättades för att hålla de inre (icke-publika) utrymmena i ordning. En av cheferna sa att "det ska vara vackert även härinne där vi arbetar". Detta "vackert" var att hänga konst ur museets samlingar på väggarna, lägga dyrbara mattor på golven och ha designade möbler. Chefen kommenterade att folk tyvärr satte upp egna små lappar och annat på de specialbeställda dörrarna in till arbetsrummen, trots att han hade sett till att alla hade en namnskylt i trä som stämde överens med dörren.

Arbetets museum var inte helt genomdesignat vid mina besök 1992. Om detta berodde på medelsbrist eller var ett medvetet val är jag osäker på. Dock kan man se att ambitionen att ställa allt färdigt inte varit lika hög, vilket jag har uppfattat som en positiv tendens. Här kan personalen förhoppningsvis sätta sin prägel om den vill.

Rum för samtal, möten och gemensamma verksamheter har betydelse då personal och publik möts i olika samarbetsformer. På Bohusläns museum finns en mängd verksamheter där personalen samarbetar med publiken, men byggnaden saknar till stor del sådana rum.

På Arbetets museum är det för tidigt att uttala sig om hur det är, jag kan bara nämna hur det är tänkt. Här ska hela museet fungera som en mötesplats mellan lokala arbetsplatsmuseer, arbetarrörelser, norrköpingsbor, forskare och turister. Därför bygger organisationen inom museet på detta. På platsen för "Månadens arbetsplatsmuseum" är det tänkt att det varje månad ska

presenteras ett av de hundratals arbetsplatsmuseer som finns runt om i landet.

Uppbyggandet av identitet och mening

Hur förmedlar byggnaden/institutionen sin identitet till mig som besökare? Hur går ett identitetsbyggande till? Hur får och skapar en institution en egen identitet? Hur förmedlas detta till besökaren, i byggnaden och i verksamheten? Jag har försökt förstå om identiteten bygger på publika evenemang eller kommunikation, hur institutionen är sammansatt, hur den arbetar och fungerar. Kan jag se att det finns människor bakom det som visas? Kan olika verksamheter skapa sina egna identiteter?

På Bohusläns museum dominerar en stark identitet. I museicaféet serveras mat med bohuslänsk anknytning. I receptionen säljs litteratur och föremål med koppling till Bohuslän. Basutställningarna handlar om Bohusläns historia och de tillfälliga utställningarna har ofta anknytning till Bohuslän. Denna sida av identiteten – att vara klar över vad som ska förmedlas – är mycket tydlig på Bohusläns museum. Andra sidor, som kan ge besökaren en uppfattning om verksamhetens komplexitet och bredd, tillfredsställs inte på samma vis. Bohusläns museum förenas med sitt utbud; dess identitet är liktydig med de utåtriktade verksamheterna. Dokumentationsavdelningen, som arbetar med kulturmiljöfrågor, har inte alls någon identitet inom byggnaden för mig som besökare.

På Arbetets museum finns en mer komplex identitet presenterad direkt i de publika utrymmena. Jag förstår komplexiteten i museets verksamhet och kan ganska lätt se att museet är en del i ett stort nätverk. Biblioteket, arkivet, utställningarna och tidskriftshyllorna talar om att här pågår många slags samarbeten. Kopplingarna till konstnärligt arbete är också tydliga; här finns en källarvåning som är ämnad att ge konstnärer plats för att gestalta temat arbete. Anknytningen till folkrörelserna är tydlig i huset, som på sjätte våningen där de olika samlingsutrymmena är bokade av konferenser och liknande. Månadens arbetsplatsmuseum är ytterligare en

koppling utåt. Det interna arbetet döljs inte utan redovisas tydligt i byggnaden och är tillgängligt för mig som besökare.

Det är av stor betydelse hur personalen skapar mening i sitt arbete, sinsemellan och i relation till de olika publikgrupperna. Både Bohusläns museum och Arbetets museum har en stark organisationsstruktur. Flera av de anställda är handplockade och utvalda på olika sätt. De anställda på dessa museer har en stor arbetsbörda och arbetar ofta mer än full tid. Lönerna är inte särskilt höga utan de anställda drivs snarare av sitt stora intresse. De anställda uppfattar sina arbetsuppgifter som meningsfulla. Många har även sagt att de har fria händer att skapa och vara kreativa inom sina arbetsområden.

Då det gäller relationer till de olika publikkategorierna har de som arbetar inom den utåtriktade verksamheten på Bohusläns museum uttryckt att det finns många beröringspunkter. En av cheferna berättade att de ofta fick mycket stark respons på sina utställningar. Hon menade att folk känner för huset som sitt eget museum och lägger sig i utformningen av utställningarna. På Arbetets museum hade inte relationen till publikgrupperna utmejslats när studien avslutades.

Byggnaden – arkitekturen – platsen

Vilka krav kan man ställa på en kulturinstitution? Många menar att det handlar om funktioner, goda magasin, tjusiga utställningshallar, inomhusklimat, andra att det handlar om flexibilitet. Jag tror att det framför allt handlar om att inte göra byggnaden alltför färdig med en gång, utan att kunna bygga under lång tid, förändra vid behov men ändå ha en tydlig byggnad att spela mot.

Bohusläns museum är byggt som museum, tänkt som museum och projekterat i samråd med en museiledning. Byggnaden erbjuder besökaren många spännande vrår och stora öppna ytor. Den har en varierad karaktär i sin form och ger olika infallsvinklar med flera nivåer och olika trappor att röra sig i. Estetiskt, rumsligt och materialmässigt finns här stora kvaliteter. När

man sedan kommer bakom den låsta zonen är det inte alls lika arkitektoniskt genomtänkt längre. Här läggs rum till rum i en "oändlig" korridor. Alla kontorsrum är ungefär likadana i utformning. Ingen hänsyn har här tagits till att behoven är olika, som hos t. ex. arkeologerna som behöver bearbeta material på sina kontor. Eller att dokumentationsavdelningen har ett stort kontaktnät med omvärlden och därmed behov av att ta emot gäster.

Arbetets museum hade ett befintligt hus att förhålla sig till och därmed gick det inte att ställa motsvarande arkitektoniska krav som på en nyuppförd museibygnad. Detta har, vad jag ser, inte medfört några större konflikter.

På båda museerna har det lagts stor vikt vid materialens utformning och rummens miljöverkan. Båda museerna har mycket naturligt ljus infallande i byggnaderna. Färgsättningen på Bohusläns museum har utarbetats av konsulter från antroposoferna i Järna. På Arbetets museum har färgsättningen återställts till ursprungligt skick. Alla nytillskott i Arbetets museum har utformats med hänsyn till ett gott materialutförande.

Platserna slutligen förenar de båda museerna så tillvida att Bohusläns museum ligger på en plats där det tidigare fanns ett industrilandskap, Kampenhof, i Uddevalla och att Arbetets museum ligger i Norrköpings industrilandskap. I Uddevalla valde man att riva hela industrilandskapet för att ge plats åt museum, hotell och resecentrum. Även i Norrköping har grävskoporna fått härja i industrilandskapet, trots att det är ett riksintresse för kulturmiljövården. Men ambitionen har ändå varit att bevara och ur detta skapa ett konferensområde. Båda museerna har ett större omland än den stad de är belägna i. För Arbetets museum handlar det om hela Sverige och för Bohusläns museum om Bohuslän. Det är trots allt människor i de respektive städerna som står för de flesta oplanerade besöken.

Övriga referensobjekt

Louisiana i Humlebæk

Ett museum som haft en ständig publiktillströmning sedan starten 1958 är Louisiana, strax

Interiör från Louisiana, Humlebæk, 1991.

söder om Helsingør. Detta museum har, liksom Bohusläns museum, en mängd olika aktiviteter, såsom föredrag, konserter, teaterföreställningar och barnprogram. Till Louisiana kommer cirka 500 000 människor varje år. (Rubin, 1992.)

Louisiana är ett museum med höga kvaliteter. Platsen – vid Öresund – är vacker och inbjudande, byggnaderna har successivt kommit till under flera utbyggnads- och påbyggnadsetapper. Museet är beläget i en parkmiljö och är ett utflyktsmål. Louisiana har ett café med lunch- och kaffemöjligheter. Här finns även en konsertsalong för musikevenemang.

Bakom Louisiana står Knud W. Jensen, en affärsman som har förverkligat sina drömmar med hjälp av en ärvd förmögenhet.

Museets ursprungliga idé var att visa på samspelen mellan bildkonst, arkitektur och landskap utifrån ett snävt danskt perspektiv. Dock medförde 1960-talets utveckling av konstlivet att museet öppnade sig för omvärlden och museiledningen beslutade att göra Louisiana till ett modernt konstmuseum av internationell karak-

tär. Samlingarna har tyngdpunkten på konst-åren efter andra världskriget och fram till idag.

Den gamla villan som var utgångspunkten i museibyget uppfördes 1855. Arkitekterna Jørgen Bo och Vilhelm Wohlert ritade tillbyggnaden till villan och arbetade efter ett koncept att ta till vara landskapet, platsens karaktär och solens vandring över himlen. Dessa båda arkitekter har följt med i alla tillbyggnader av Louisiana sedan 1958, då den första etappen stod klar; tre paviljonger som stod i förbindelse med tre glaskorridorer. Mellan 1966 och 1971 byggdes en ny flygel till de tillfälliga utställningarna. Konsertsalen byggdes till 1976 och 1982 tillkom en flygel söder om villan. Behovet av rum utan dagsljus för grafik och teckningar uppfylldes 1991 då Grafikflygeln stod färdig. (Louisiana ... 1992.)

Nu (1993–94) byggs ett barnmuseum till, alldeles vid kanten av den lilla dammen, norr om en av glaskorridorerna. Här förverkligas ytterligare en tanke, att få dra in de små barnen i verksamheten.

Amfiscenen i Brandts Klædefabrik i Odense, 1990.

På Louisiana drivs arbetet som en offentlig självvägande institution. Både byggnaderna och samlingarna ägs av museet, som lyder under ett kungligt dekret. En fond har upprättats med namnet Louisiana-Fonden som samlar in medel för verksamheten. Både fonden och institutionen administreras av samma styrelse. Louisiana ger ut en tidskrift, *Louisiana Revy*, som kommer ut med tre nummer om året och ofta fungerar som katalog till utställningarna. Louisiana-klubben har startats för att stimulera museets kulturella aktiviteter och för att knyta till sig en större krets av speciellt intresserade människor till museet. Klubben har cirka 45 000 medlemmar. (*Louisiana ... 1992.*)

Att som Louisiana utvecklas över en lång tidsperiod skapar speciella kvaliteter. Enligt min mening är detta grunden för de genomgående positiva egenskaper som museet besitter. Då något inte kommer till vid ett och samma tillfälle för det med sig att man hinner utvärdera, reflektera och förändra sin inställning till såväl verksamhet som byggande under tiden

som man bedriver verksamheten. Louisiana är mycket beroende av sina olika publikkategorier och måste därför hela tiden se till att försöka upprätta kommunikation med dessa. Detta har medfört en lyhördhet och öppenhet, som inte är alla institutioners självklara kvaliteter. På Louisiana kan konstnärer hyra in sig i gästflygeln, som är belägen alldeles vid vattnet. Detta är också en synnerligen viktig kommunikation mellan konstnärer av olika slag och museets personal.

Brandts Klædefabrik i Odense

Både Arbetets museum och Brandts Klædefabrik har anklagats för att inte ingå i ICOM:s regler för vad som definierar ett museum. Anklagelsen gäller att de inte har några samlingar. Denna inom-museala debatt är säkert uttryck för mycket intressanta motsättningar som kanske i sig visar på museala problem. Jag har inte tagit ställning i denna fråga – om de är museer eller ej enligt ICOM:s regler – utan låter museernas egna val, att de är museer, vara gällande.

Brandts Klædefabrik var en av förebilderna för Arbetets museum. Detta hänger säkert ihop med att båda har fått överta gamla textilindustribyggnader och därmed stått inför liknande ombyggnads- och gestaltungsfrågor. Byggnadsmässigt är likheten inte så stor. Brandts Klædefabrik är ett mycket större område och består av en mängd olika byggnader och verksamheter, medan Arbetets museum i och för sig är beläget i ett större industriområde, men för sitt ändamål bara upptar en byggnad.

Brandts Klædefabriks historia är 140 års färgeriverksamhet och klädestillverkning som fick sitt slut 1977. Mitt i Odense låg således 1977 ett område med 18 000 kvm outhyrda lokaler. Från kommunens sida fanns ett par människor som intresserade sig för området och utarbetade ett förslag till användning. De skissade på två olika förslag varav det första så småningom genomfördes. Förslaget gick ut på att området skulle delas upp mellan offentliga institutioner och privata verksamheter. De offentliga institutioner som kom att inrymmas i området var: Det fynske Kunstakademi, Danmarks Grafiske Museum, Kunsthallen Brandts Klædefabrik, Museet for Fotokonst och Magasinet (en teater- och musiklokal). Resterande lokaler har hyrts ut till en mängd olika verksamheter som caféer, restauranger, biograf och affärer. Området i sin

Samtliga foton av författaren.

helhet köptes upp av två jylländska köpmän som hyr ut till kommun och privata hyresgäster. (*Fra Klædefabrik ...* 1987.)

Det intressanta med Brandts Klædefabrik är mångfalden av verksamheter som har sin egen identitet i ett område där alla byggnader hänger samman på ett eller annat sätt. Hela området har gemensamma mötesplatser där bland annat amfiscenen, mitt framför den största byggnaden, är ett uterum där institutionerna och övriga verksamheter möter varandra och publiken. Således finns här både gemensamma mötesplatser och tydliga egna identiteter.

Om Norrköpings kommun kunnat inse vad Odense kommun gjort, det vill säga att en satsning på kulturen är en satsning på platsen, staden och befolkningen, så skulle de förvärvat industrilandskapet runt Arbetets museum och satsat på att skapa något bra ur området för stadens invånare. Nu gjorde inte Norrköpings kommun detta; politikerna verkar helt handfallna inför sitt ansvar för staden och dess brukare. Norrköpings ansvariga politiker har låtit staden falla offer för grävskopor och spekulation. De har låtit avskeda sin stadsarkitekt då de inte anser sig behöva någon sådan. Men det är tur för norrköpingsborna att Arbetets museum finns som ett andningshål i en i övrigt illa tilltygad stad.

Ewamarie Herklint, bebyggelseantikvarie, doktorand vid avdelningen för Bebyggelsevård, Chalmers tekniska högskola, Göteborg.

Litteratur och källor

- Ahlström, Crispin, "Arbetets museum – värt en statlig slant", *Göteborgs-Posten*, 24 jan. 1992.
- Arbetets museum. Museum tillsammans.* Rapport från en konferens i Norrköping den 11 juni 1987. Stencil, u. å.
- Arbetets museum – Guide*, 1992, broschyr.
- Arbetets museums klipparkiv: Tidningsurklipp.
- Bergkvist, Sven O., *Vägar till folkets hus*. Stockholm, 1982.

- Bevara arbetets historia! Om arbetshistoriska råd och deras uppgifter.* ABF, Arbetets museum, LO. Norrköping, 1989.
- Carlsson, Göran & Ågren, Per-Uno, *Utställningsspråk. Om utställningar för upplevelse och kunskap*. Stockholm 1982.
- Cullberg, Kjerstin, *Bohusläns museum 5 år. Utåtriktad verksamhet. Då – Nu – Sedan*. Skrift utgivna av Bohusläns museum och Bo-

- husläns hembygdsförbund Nr 33. Uddevalla, 1990.
- Det mångkulturella arbetet. Ett 90-tals program för Arbetets museum.* Norrköping, 1991.
- Fra Klædefabrik til Kulturfabrik* (red.: Gert Garmund m. fl.) Brandts Klædefabrik. Odense, 1987.
- Historien i kvinnominne. Behövs ett kvinnomuseum?* Rapport från ett seminarium på Arbetets Museum i Norrköping. 20–21 januari 1988. Norrköping, 1988.
- ICOM, etiska regler och stadgar.* Dupl. Sthlm, Svenska museiföreningen, 1988.
- Konferensen Arbete & Kvinnlig erfarenhet. Skall det vara vackert där vi arbetar?* Arbetets museum i Norrköping 11–13 sept. 1989. Norrköping, 1989.
- Kulturpolitik i praktiken.* Statens kulturråd. Femte rev. uppl. Stockholm, 1989.
- Kulturvårdscentrum – Värt att bevara. Utvärdering efter tre års verksamhet.* Kulturvårdscentrum, Bohusläns museum, dec. 1989. Uddevalla. Stencil.
- Louisiana. Samling og bygninger. The Collection and Buildings.* Louisiana, Fjärde och rev. utg. 1992.
- Länsmuseerna, Hösten 1993.* Broschyr. Produktion: Kulturinformation. Tryck Graphic Systems, V. Frölunda, 1993.
- Museiboken.* Sveriges länmuseer. Stockholm, 1984.
- Museiperspektiv. 25 artiklar om museerna och samhället.* Rapport från kulturrådet 1986:2. Stockholm, 1986.
- Museum Europa.* Utställningskatalog, Nationalmuseet Köpenhamn, 1993.
- Norrköping, Sveriges Manchester.* Norrköpings stadsmuseum. Stencil, u. å.
- Parr, Mikael, "Från fabrik till museum", i *Strykjärnet*, 1991.
- Ritningsmaterial kring ombyggnaden av "Strykjärnet".
- Rubin, Birgitta, "Han bytte ostarna mot konst", *Dagens Nyheter*, 24 jan. 1992.
- Sjätte sinnet* nr 1, Norrköping 1991.
- Strykjärnet.* Norrköping 1991.
- Svenska Museer* nr 4, 1991, s. 4–6.
- Wrigglesworth, Trad, "Strykjärnet som industriminne", i *Strykjärnet*, 1991.
- Ågren, Lars; Mattson, Birgitta; Lundberg, Christer; Premmert, Staffan. *Kulturaktivitet i staden.* CTH, Göteborg, 1974.
- Öresjö, Eva, "1900-talets idéer kring utbyggnaden av allmänna samlingslokaler". Arbetsrapport 3. I: *Förortskyrkan*, Teologiska institutionen, Uppsala universitet och Sociologiska inst., Lunds universitet. Lund, 1978.
- Intervjuer*
 Bohusläns museum: 12 intervjuer 1991;
 Arbetets museum: 7 intervjuer 1991/92;
 Ove Hidemark intervjuad 1991.